

SOLIQ TIZIMIDA ADOLATLI, SHAFFOF VA BARQAROR MUHIT YARATISH MAQSADIDA SOLIQ IMTIYOZLARINI QISQARTIRISH ORQALI SOLIQLAR YIG‘ILUVCHANLIGINI OSHIRISH

Berdieva Uguloy Abduraxmanovna

“Soliq va soliqqa tortish” kafedrası professorı

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

E-mail: ugiloy555@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada soliq tizimida adolatli, shaffof va barqaror iqtisodiy muhitni shakllantirish jarayonida soliq imtiyozlarini optimallashtirish va ularni bosqichma-bosqich qisqartirish orqali soliqlar yig‘iluvchanligini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Zamonaviy fiskal siyosatning asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida soliq bazasini kengaytirish va imtiyozlar tizimini qayta ko‘rib chiqish zaruriyati asoslanadi. Tadqiqotda soliq imtiyozlarining iqtisodiy samaradorlikka, byudjet daromadlariga hamda soliq to‘lovchilar xulq-atvoriga ta‘siri nazariy va amaliy jihatdan o‘rganilgan.

Maqolada soliq imtiyozlarining haddan tashqari keng qo‘llanilishi soliq bazasining qisqarishiga, byudjet daromadlarining kamayishiga hamda iqtisodiyotda nomutanosib raqobat muhitining yuzaga kelishiga olib kelishi mumkinligi asoslab beriladi. Shu bilan birga, imtiyozlarni qisqartirish orqali soliq tizimining samaradorligini oshirish, yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirish va soliq to‘lovchilarning ixtiyoriy ravishda soliq to‘lash intizomini kuchaytirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Tadqiqotda xalqaro tajriba va rivojlangan mamlakatlar fiskal siyosati amaliyoti ham tahlil qilinib, soliq imtiyozlarini optimallashtirishning eng maqbul mexanizmlari, jumladan, maqsadli imtiyozlar joriy etish, vaqtinchalik preferensiyalarni cheklash hamda samaradorlikka asoslangan baholash tizimini joriy etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan. Shuningdek, O‘zbekiston sharoitida soliq islohotlarini chuqurlashtirish, raqamli soliq ma‘murchiligini rivojlantirish va soliq bazasini kengaytirish orqali fiskal barqarorlikni ta‘minlash yo‘llari yoritilgan.

Maqolaning natijalari shuni ko‘rsatadiki, soliq imtiyozlarini maqsadli ravishda qisqartirish va ularni samarali monitoring qilish tizimini joriy etish orqali davlat byudjeti daromadlarini oshirish, soliq tizimining shaffofligini kuchaytirish hamda iqtisodiy o‘sishni barqarorlashtirish mumkin. Ushbu yondashuv soliq siyosatini modernizatsiya qilish va fiskal intizomni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: soliq tizimi, soliq imtiyozlari, fiskal siyosat, soliq bazasi, soliqlar yig‘iluvchanligi, yashirin iqtisodiyot, soliq ma‘murchiligi, iqtisodiy barqarorlik.

KIRISH

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli iqtisodiy islohotlar soliq tizimini modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish hamda fiskal barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat byudjetining barqaror daromad manbalarini shakllantirishda soliq tizimi asosiy o‘rin egallaydi. Shu nuqtai nazardan, soliqlarning yig‘iluvchanligini oshirish, soliq bazasini kengaytirish va soliq to‘lovchilar o‘rtasida adolatli raqobat

muhitini yaratish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Soliq siyosatining muhim yoʻnalishlaridan biri bu soliq imtiyozlari tizimidir. Soliq imtiyozlari iqtisodiyotni ragʻbatlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qoʻllab-quvvatlash hamda ijtimoiy himoyani kuchaytirish vositasi sifatida keng qoʻllaniladi. Biroq amaliyot shuni koʻrsatmoqdaki, haddan tashqari kengaytirilgan yoki samarasiz berilgan soliq imtiyozlari soliq bazasining qisqarishiga, byudjet daromadlarining kamayishiga hamda soliq tizimida nomutanosibliklarning yuzaga kelishiga olib kelishi mumkin. Bu esa oʻz navbatida soliq yukining adolatli taqsimlanishiga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Bugungi kunda global iqtisodiy jarayonlar, raqamli transformatsiya va yashirin iqtisodiyot ulushining mavjudligi soliq tizimida shaffoflik va hisobdorlikni kuchaytirishni talab etmoqda. Ayniqsa, soliq imtiyozlarining koʻpligi baʼzi hollarda soliq toʻlovchilar oʻrtasida tengsizlikni yuzaga keltirib, iqtisodiy faoliyatning “soyadagi” sektoriga oʻtishiga turtki boʻlishi mumkin. Shu sababli soliq imtiyozlarini optimallashtirish, ularning samaradorligini qayta koʻrib chiqish hamda iqtisodiy jihatdan oʻzini oqlamagan imtiyozlarni bosqichma-bosqich qisqartirish zaruriyati ortib bormoqda.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, soliq imtiyozlarini maqbullashtirish orqali soliq tizimida adolatli, shaffof va barqaror muhit yaratish mumkin. Bu esa nafaqat davlat byudjeti daromadlarini oshirishga, balki iqtisodiyotda sogʻlom raqobat muhitini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shuningdek, soliq intizomini mustahkamlash, soliq toʻlovchilarning ixtiyoriy ravishda soliqlarni toʻlash darajasini oshirish va maʼmuriy xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi.

Ilmiy jihatdan ushbu mavzu soliq siyosatini takomillashtirish, fiskal boshqaruv samaradorligini oshirish hamda soliq yukining optimal darajasini belgilash muammolari bilan bevosita bogʻliqdir. Amaliy jihatdan esa u davlat moliyasini barqarorlashtirish, iqtisodiy oʻsishni qoʻllab-quvvatlash va yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bois, soliq imtiyozlarini qisqartirish orqali soliqlar yigʻiluvchanligini oshirish masalasi bugungi kunda nafaqat iqtisodiy, balki institutsional islohotlarning ham muhim yoʻnalishlaridan biri sifatida qaraladi. Mazkur maqola ushbu yoʻnalishdagi mavjud muammolarni tahlil qilish va ularni hal etish boʻyicha ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Soliq tizimida adolatli, shaffof va barqaror muhitni shakllantirish, shuningdek, soliqlar yigʻiluvchanligini oshirish masalasi iqtisodiy adabiyotlarda keng oʻrganilgan yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu muammo ayniqsa soliq imtiyozlari siyosati, soliq bazasining kengligi, fiskal intizom va davlat daromadlarini boshqarish samaradorligi bilan chambarchas bogʻliqdir. Turli ilmiy maktablar va xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar soliq imtiyozlarini optimallashtirish va ularni qisqartirish orqali fiskal barqarorlikka erishish mumkinligini asoslab beradi.

Neoklassik iqtisodiy nazariya vakillari soliqlar yigʻiluvchanligini oshirishda soliq

bazasining kengligi muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydilar. Ularning fikricha, ortiqcha soliq imtiyozlari iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi, bozor signallarini buzadi va resurslarni noto‘g‘ri taqsimlanishiga olib keladi. Bu yondashuvga ko‘ra, soliq imtiyozlarining qisqartirilishi iqtisodiy agentlar uchun bir xil sharoit yaratib, “neutral soliq tizimi”ni shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada soliq to‘lovchilar o‘rtasidagi adolatsizlik kamayadi va soliq intizomi kuchayadi.

Stiglitz va Musgrave kabi olimlar soliq siyosatining asosiy vazifasi faqat daromad yig‘ish emas, balki resurslarni samarali taqsimlash va ijtimoiy adolatni ta’minlash ekanligini ta’kidlaydi. Biroq ular ham haddan tashqari keng soliq imtiyozlari fiskal tizimni zaiflashtirishini va byudjet barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishini qayd etadilar. Ayniqsa, maqsadsiz yoki vaqtinchalik iqtisodiy asosga ega bo‘lmagan imtiyozlar soliq bazasini qisqartirib, davlat daromadlarini kamaytiradi.

Xalqaro moliya tashkilotlari tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, rivojlanayotgan mamlakatlarda soliq imtiyozlarining yuqori darajasi ko‘pincha soliq yig‘iluvchanligining pastligi bilan bog‘liq bo‘ladi. Ushbu tashkilotlar soliq imtiyozlarini qisqartirish va ularni aniq maqsadli, vaqt bilan cheklangan va samaradorlikka asoslangan mexanizmga aylantirishni tavsiya etadi. Bu yondashuv soliq bazasini kengaytirish orqali fiskal barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ba’zi tadqiqotchilar soliq imtiyozlarining iqtisodiy samaradorlik va soliqdan qochish xulq-atvoriga ta’sirini o‘rganib, imtiyozlar haddan tashqari ko‘p bo‘lganda soliq tizimining murakkablashishini va ma’muriy xarajatlarning oshishini ko‘rsatib berganlar. Ularning fikricha, soliq tizimi qanchalik soddalashtirilsa, shunchalik soliq yig‘iluvchanligi oshadi.

O‘zbekiston sharoitida ham so‘nggi yillarda soliq islohotlari doirasida soliq imtiyozlarini optimallashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Soliq kodeksi, Byudjet kodeksi hamda Prezident farmonlari asosida bosqichma-bosqich imtiyozlarni qayta ko‘rib chiqish va ularni maqsadli yo‘naltirish siyosati amalga oshirilmoqda. Mahalliy iqtisodchilar soliq imtiyozlarining qisqartirilishi iqtisodiyotning soya sektorini qisqartirish va soliqqa tortish bazasini kengaytirishga yordam berishini ta’kidlaydilar.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq ma’urchiligini takomillashtirish ham adabiyotlarda muhim yo‘nalish sifatida qaraladi. Elektron fiskal tizimlar, real vaqt rejimidagi monitoring va raqamli platformalar soliq to‘lovchilarning shaffofligini oshiradi va soliq imtiyozlaridan noto‘g‘ri foydalanish imkoniyatlarini kamaytiradi. Bu esa o‘z navbatida davlat daromadlarini barqarorlashtiradi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, soliq imtiyozlarini qisqartirish orqali soliq tizimining adolatli, shaffof va barqaror ishlashini ta’minlash mumkin. Biroq bu jarayon ehtiyotkorlik bilan, iqtisodiy o‘shish va ijtimoiy himoya tamoyillarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim. Optimal soliq siyosati imtiyozlarni to‘liq yo‘qotishni emas, balki ularni samaradorlikka asoslangan, maqsadli va vaqtinchalik mexanizmga aylantirishni nazarda tutadi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda soliq tizimida adolatli, shaffof va barqaror muhit yaratish, shuningdek, soliq imtiyozlarini optimallashtirish orqali soliqlar yig‘iluvchanligini

oshirish masalalari kompleks yondashuv asosida o‘rganildi. Tadqiqotning metodologik asosini iqtisodiy tahlil, soliq siyosati nazariyalari, institutsional iqtisodiyot yondashuvlari hamda empirik-statistik usullar tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar soliq imtiyozlarining fiskal samaradorlikka ta‘sirini tizimli baholash imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida dastlab normativ-huquqiy hujjatlar tahlili amalga oshirildi. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, budget siyosatiga oid qonunlar, Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari asosida mavjud soliq imtiyozlarining huquqiy asoslari o‘rganildi. Ushbu bosqichda imtiyozlarning turlari, ularning iqtisodiy maqsadlari hamda amaldagi qo‘llanish mexanizmlari tizimlashtirildi. Natijada soliq imtiyozlarining iqtisodiyotdagi funksional roli va ularning fiskal barqarorlikka ta‘siri aniqlab olindi.

Keyingi bosqichda soliq tushumlari, yalpi ichki mahsulot, soliq bazasi kengayishi va imtiyozlar ulushi bo‘yicha statistik ma‘lumotlar tahlil qilindi. Tadqiqotda 2018–2025 yillar oralig‘idagi makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar dinamikasi o‘rganilib, trend va o‘zgarishlar solishtirma tahlil (comparative analysis) usuli yordamida baholandi. Bu jarayonda soliq imtiyozlari ulushining kamayishi bilan soliq tushumlari o‘sishi o‘rtasidagi korrelyatsion bog‘liqlik aniqlashga harakat qilindi.

Bundan tashqari, qiyosiy tahlil usuli orqali O‘zbekiston soliq tizimi ayrim rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi bilan solishtirildi. Bu yondashuv soliq imtiyozlarini qisqartirish siyosatining xalqaro amaliyotdagi samaradorligini baholash imkonini berdi. Ayniqsa, soliq bazasini kengaytirish va fiskal intizomni mustahkamlash bo‘yicha ilg‘or tajribalar tahlil qilindi.

Tadqiqotning yakuniy bosqichida deduksiya va induksiya usullari asosida umumiy xulosalar shakllantirildi. Soliq imtiyozlarining qisqarishi fiskal barqarorlikni oshirishi, soliq yukining adolatli taqsimlanishiga yordam berishi va norasmiy iqtisodiyot ulushini kamaytirishi bo‘yicha ilmiy asoslangan natijalar ishlab chiqildi.

Umuman olganda, qo‘llanilgan metodologiya tadqiqot mavzusini kompleks yoritishga, soliq siyosatidagi mavjud muammolarni aniqlashga hamda soliq yig‘iluvchanligini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ushbu tadqiqotda soliq tizimida adolatli, shaffof va barqaror fiskal muhitni shakllantirish maqsadida soliq imtiyozlarini bosqichma-bosqich qisqartirish orqali soliqlar yig‘iluvchanligini oshirish masalasi tahlil qilindi. Tadqiqot davomida soliq imtiyozlarining iqtisodiyotga ta‘siri, ularning budget daromadlari shakllanishidagi o‘rni, soliq yukining taqsimlanishiga ta‘siri hamda soliq ma‘murchiligi samaradorligi bilan bog‘liq jihatlar o‘rganildi.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, soliq imtiyozlarining haddan tashqari keng qo‘llanilishi davlat budjeti daromadlarining kamayishiga, fiskal bazaning torayishiga va soliq yukining iqtisodiyot subyektlari o‘rtasida notekis taqsimlanishiga olib keladi. Ayrim xo‘jalik yurituvchi subyektlarga berilgan imtiyozlar boshqa subyektlar zimmasiga nisbatan yuqoriroq soliq yukining tushishiga sabab bo‘ladi. Natijada bozor ishtirokchilari o‘rtasida teng raqobat sharoiti buziladi, soliq tizimiga bo‘lgan ishonch pasayadi va soliqqa tortishning adolatlilik tamoyili zaiflashadi.

Солиқ имтиёзлари

2022 йил 11 ойлик давомида **111,1 мингта хўжалик субъектлари** **64,1 трлн сўмлик** солиқ имтиёзларидан фойдаланиб, 2021 йилнинг мос даврига нисбатан **59 фоизга ўсган** (11 ойлик кўрсаткичлар, йиллик ҳисобот топшириш муддати 15 февраль).

Энг кўп қўлланилган имтиёз ҚҚС бўйича **57,2 трлн сўми** (89,2%) ташкил этди (**29,7 трлн сўми** (46,4%) экспорт ва унга тенглаштирилган хизматлар, **14,1 трлн сўми** (22,0%) молиявий ва суғурта хизматлари ҳамда **13,3 трлн сўми** (20,8%) дори воситалари ва тиббий хизматларга тўғри келади).

Бошқа солиқ турларига **6,9 трлн сўми** (11,5%) тегишли.

1-rasm. 2022-yilgi soliq imtiyozlari hisobi

1-rasmda 2022-yilgi soliq imtiyozlari hisobi keltirilgan bo‘lib, unda amaldagi soliq imtiyozlarining umumiy hajmi, ularning tarkibiy yo‘nalishlari hamda davlat budjeti daromadlariga ko‘rsatgan ta‘siri ifodalangan. Mazkur ma‘lumotlar soliq imtiyozlari iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rag‘batlantirish, ayrim strategik tarmoqlarni rivojlantirish va investitsion faollikni oshirishda muhim fiskal vosita sifatida qo‘llanilganini ko‘rsatadi. Ayniqsa, ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, eksport, investitsiya loyihalari va ijtimoiy ahamiyatga ega sohalarga berilgan imtiyozlar iqtisodiy faollikni saqlab qolish hamda ayrim tarmoqlarda barqaror o‘shishni ta‘minlashga xizmat qilgan.

Shu bilan birga, tahlillar shuni ko‘rsatadiki, soliq imtiyozlarining haddan tashqari keng qo‘llanilishi fiskal tizim samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Chunki imtiyozlar hajmining ortib borishi davlat budjetiga tushishi mumkin bo‘lgan daromadlarning kamayishiga, soliq bazasining torayishiga va umumiy budjet barqarorligining zaiflashishiga olib keladi. Bunday holatda davlat o‘zining ijtimoiy, infratuzilmaviy va investitsion xarajatlarini moliyalashtirishda qo‘shimcha manbalarni izlashga majbur bo‘ladi. Natijada ayrim soliq to‘lovchilarga berilgan yengilliklar boshqa subyektlar zimmasiga nisbatan yuqoriroq soliq yukining tushishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Soliq imtiyozlarining ko‘pligi nafaqat budjet daromadlariga, balki iqtisodiyotdagi raqobat muhitiga ham ta‘sir ko‘rsatadi. Bir xil bozorda faoliyat yuritayotgan subyektlarning ayrimlari imtiyozlarga ega bo‘lib, boshqalari bunday imkoniyatdan foydalana olmasa, raqobat sharoitida nomutanosiblik yuzaga keladi. Bu esa bozor mexanizmlarining to‘liq ishlashiga to‘sqinlik qiladi, tadbirkorlik subyektlari o‘rtasida teng imkoniyatlar tamoyilini zaiflashtiradi va iqtisodiy resurslarning samarali taqsimlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli soliq imtiyozlariga faqat qisqa muddatli yengillik sifatida emas, balki ularning uzoq muddatli fiskal va iqtisodiy oqibatlari nuqtayi nazaridan ham baho berish zarur.

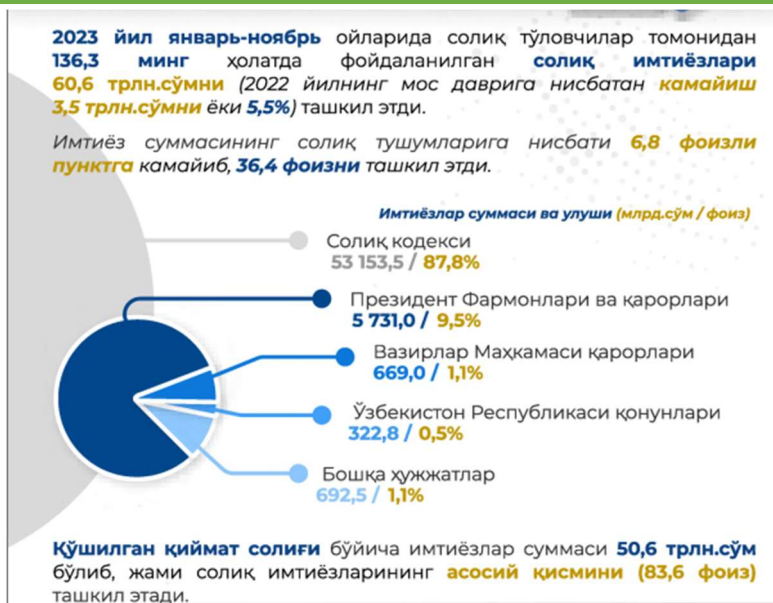
Mazkur holatlar soliq imtiyozlarini to‘liq bekor qilish emas, balki ularni iqtisodiy samaradorlik mezonlari asosida qayta ko‘rib chiqish zarurligini ko‘rsatadi. Chunki ayrim imtiyozlar iqtisodiyot uchun real natija berishi, yangi ish o‘rinlari yaratishi, investitsiyalarni jalb qilishi yoki eksport salohiyatini oshirishi mumkin. Biroq iqtisodiy samara bermayotgan, budjet tushumlarini kamaytirayotgan yoki faqat ayrim subyektlarga sun‘iy ustunlik berayotgan imtiyozlarni bosqichma-bosqich qisqartirish maqsadga muvofiqdir. Demak, soliq imtiyozlarini baholashda ularning budjetga ta‘siri, iqtisodiy o‘shishga qo‘shgan hissasi, bandlik darajasiga ta‘siri, investitsion faollikni rag‘batlantirishdagi o‘rni va raqobat muhitiga ta‘siri kompleks ravishda tahlil qilinishi lozim.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, soliq imtiyozlarini optimallashtirish bir nechta muhim ijobiy natijalarni yuzaga keltiradi. Avvalo, soliq bazasi kengayadi va soliqqa tortiladigan subyektlar soni ortadi. Bu esa davlat budjeti daromadlarining barqaror o‘shishiga xizmat qiladi. Soliq bazasining kengayishi budjetga qo‘shimcha tushumlar shakllanishini ta‘minlab, davlatning ijtimoiy soha, infratuzilma, ta‘lim, sog‘liqni saqlash va boshqa ustuvor yo‘nalishlarni moliyalashtirish imkoniyatlarini oshiradi. Shu jihatdan, imtiyozlarni maqbullashtirish fiskal barqarorlikni ta‘minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Ikkinchidan, soliq yukining tengroq taqsimlanishi orqali “soliq adolati” tamoyili mustahkamlanadi. Soliq tizimida adolat tamoyilining ta‘minlanishi barcha soliq to‘lovchilarning qonun oldida teng majburiyatlarga ega bo‘lishini anglatadi. Agar ayrim subyektlar uzoq muddat davomida asossiz imtiyozlardan foydalansa, boshqa soliq to‘lovchilarda norozilik va soliq tizimiga nisbatan ishonchsizlik yuzaga kelishi mumkin. Shu bois imtiyozlarni optimallashtirish soliq to‘lovchilar o‘rtasida teng sharoit yaratadi, fiskal intizomni kuchaytiradi va ixtiyoriy soliq to‘lash madaniyatini rivojlantiradi.

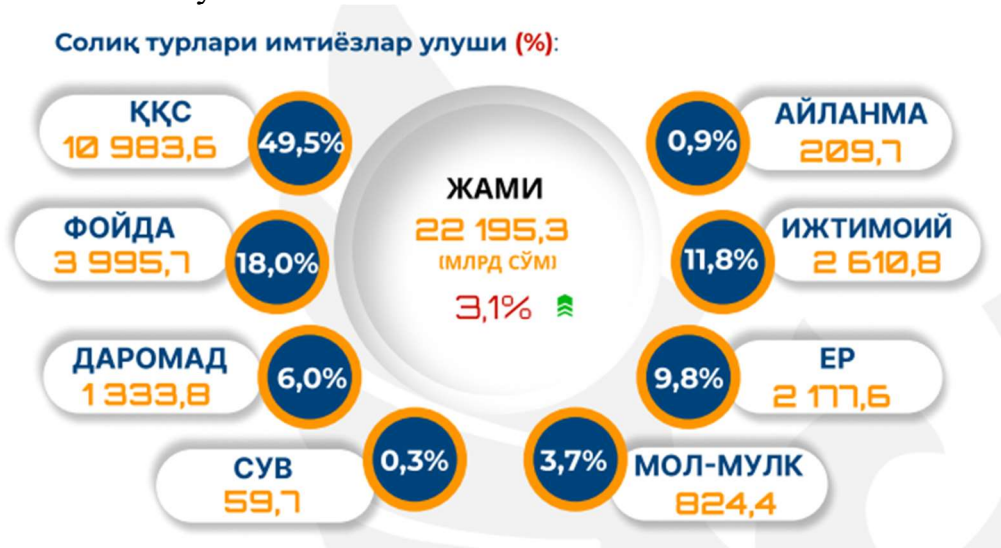
Uchinchidan, imtiyozlarning qisqarishi iqtisodiyotda yashirin sektor ulushini kamaytirishga yordam beradi. Chunki imtiyozlar tizimi haddan tashqari murakkab va keng bo‘lsa, ayrim subyektlar undan noqonuniy yoki sun‘iy tarzda foydalanishga urinishi mumkin. Bu esa soliqdan qochish, daromadlarni yashirish yoki faoliyatni imtiyozli toifalarga moslashtirib ko‘rsatish holatlarini kuchaytiradi. Imtiyozlar sonining qisqarishi va ularning aniq mezonlar asosida berilishi bunday imkoniyatlarni cheklaydi, soliq ma‘murchiligi shaffofligini oshiradi hamda soliq nazoratini samaraliroq tashkil etishga yordam beradi.

Umuman olganda, 2022-yilgi soliq imtiyozlari hisobi soliq siyosatida imtiyozlar muhim iqtisodiy vosita bo‘lishi bilan birga, ularni doimiy ravishda monitoring qilish va samaradorligini baholab borish zarurligini ko‘rsatadi. Soliq imtiyozlari faqat iqtisodiy natija beradigan, aniq maqsadga yo‘naltirilgan va vaqt jihatidan chegaralangan holatda samarali hisoblanadi. Aks holda, ular budjet daromadlarini kamaytiruvchi, soliq yukini notekis taqsimlovchi va bozor raqobatini buzuvchi omilga aylanishi mumkin. Shu sababli soliq imtiyozlarini optimallashtirish soliq tizimining shaffofligi, adolatliligi va fiskal barqarorligini ta‘minlashda muhim yo‘nalishlardan biri sifatida baholanishi lozim.

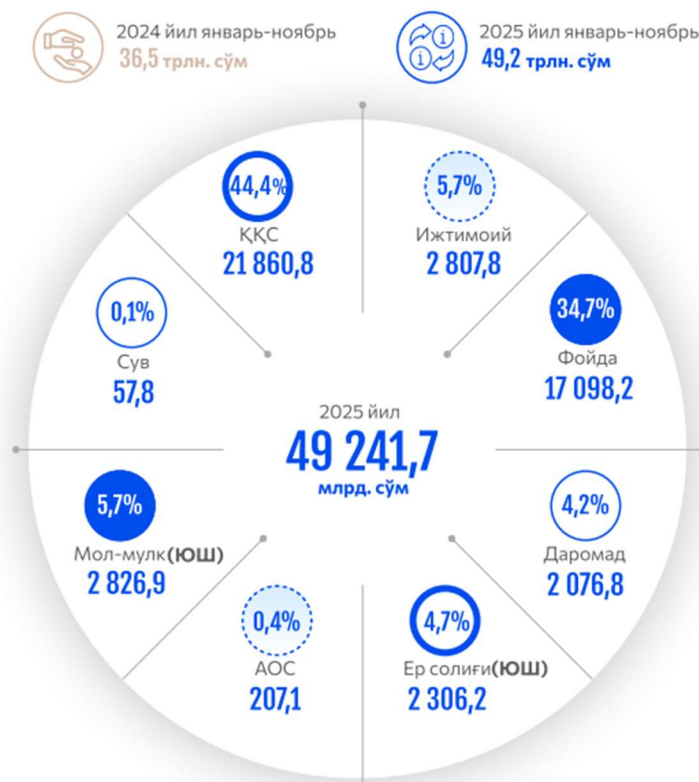
2-rasm. 2023-yilgi soliq to'lovchilarni rag'batlantirish hisobi.

2-rasmda 2023-yilgi soliq to'lovchilarni rag'batlantirish hisobi aks ettirilgan. Ushbu ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, soliq siyosatida faqat imtiyoz berish yondashuvi emas, balki intizomli soliq to'lovchilarni rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Soliq to'lovchilarni rag'batlantirish ularning ixtiyoriy ravishda soliq majburiyatlarini bajarishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, soliq madaniyatini shakllantiradi va davlat bilan tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi.

3-rasm. Soliq turlari bo'yicha imtiyozlar ulushi hisobi.

3-rasmda soliq turlari bo'yicha imtiyozlar ulushi ko'rsatilgan. Ushbu holat imtiyozlarning barcha soliq turlarida bir xil taqsimlanmaganini, ayrim soliqlar bo'yicha imtiyozlar nisbatan yuqori ulushga ega ekanini anglatadi. Bu esa soliq tizimida muvozanatni ta'minlash zarurligini ko'rsatadi. Ayniqsa, iqtisodiy samara bermayotgan, budgetga tushumlarni kamaytirayotgan yoki raqobat muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan imtiyozlarni qayta ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

4-rasm. 2025-yilgi soliq imtiyozlari va preferensiyalari hisobi

4-rasmda 2025-yilgi soliq imtiyozlari va preferensiyalari hisobi keltirilgan. Ushbu ko‘rsatkichlar soliq siyosatida imtiyoz va preferensiyalarni tartibga solish jarayoni davom etayotganini ko‘rsatadi. Mazkur jarayonda asosiy e‘tibor iqtisodiy samaradorligi yuqori bo‘lgan, investitsiyalarni jalb qilishga, innovatsiyalarni rivojlantirishga, eksport salohiyatini oshirishga va ijtimoiy ahamiyatga ega sohalarni qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladigan imtiyozlarni saqlab qolishga qaratilishi lozim.

XULOSA

Soliq tizimida adolatli, shaffof va barqaror muhit yaratish bugungi kunda davlat fiskal siyosatining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tadqiqot doirasida soliq imtiyozlarini optimallashtirish, ya‘ni ularni bosqichma-bosqich qisqartirish orqali soliqlar yig‘iluvchanligini oshirish masalasi tahlil qilindi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, haddan tashqari kengaytirilgan soliq imtiyozlari soliq bazasining qisqarishiga, byudjet daromadlarining kamayishiga hamda iqtisodiyotda raqobat muhitining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Soliq imtiyozlarining qisqartirilishi, bir tomondan, davlat byudjetining barqarorligini mustahkamlasa, ikkinchi tomondan, soliq to‘lovchilar o‘rtasida tenglik va adolat tamoyillarini kuchaytiradi. Bu esa soliq tizimiga nisbatan ishonchni oshiradi va yashirin iqtisodiyot ulushining kamayishiga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, soliq imtiyozlari sonining optimallashtirilishi soliq bazasini kengaytirib, soliq tushumlarining barqaror o‘shishini ta‘minlaydi.

Shuningdek, soliq yukining adolatli taqsimlanishi iqtisodiy faoliyatni legallashtirishga rag‘bat yaratadi. Imtiyozlardan haddan tashqari foydalanish o‘rniga,

umumiy soliq intizomini kuchaytirish orqali iqtisodiyotning barcha subyektlari teng sharoitda faoliyat yuritishi ta'minlanadi. Bu jarayon, ayniqsa, kichik va o'rta biznes rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki ular uchun murakkab va nomutanosib imtiyozlar tizimi o'rniga soddalashtirilgan va shaffof soliq mexanizmi yaratiladi.

Tadqiqotda aniqlangan yana bir muhim jihat shuki, soliq imtiyozlarini qisqartirish jarayoni bosqichma-bosqich va ilmiy asoslangan yondashuvni talab qiladi. Keskin qisqartirish iqtisodiy faollikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi sababli, bu jarayon makroiqtisodiy barqarorlik, investitsiya muhitining saqlanishi va ijtimoiy himoya mexanizmlarini inobatga olgan holda amalga oshirilishi lozim. Shu bilan birga, raqamli soliq ma'murchiligini rivojlantirish soliq yig'iluvchanligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Soliq imtiyozlarini optimallashtirish orqali soliqlar yig'iluvchanligini oshirish davlat fiskal siyosatining samaradorligini oshiradi, byudjet barqarorligini mustahkamlaydi hamda iqtisodiyotda adolatli raqobat muhitini shakllantiradi. Mazkur yondashuv soliq tizimining shaffofligini ta'minlash bilan birga, uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanish uchun mustahkam asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- [1] O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2020. – B. 1–512.
- [2] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6098-son Farmoni. “Soliq ma'murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”. – Toshkent, 2020. – B. 1–4.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-61-son Farmoni. “Soliq siyosatini isloh qilish konsepsiyasi”. – Toshkent, 2022. – B. 1–6.
- [4] O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi. Yillik hisobot. – Toshkent, 2024. – B. 15–78.
- [5] O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Budjet va soliq siyosati bo'yicha tahliliy hisobot. – Toshkent, 2023. – B. 22–95.
- [6] Karimov I. A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. – Toshkent: O'zbekiston, 1996. – B. 34–120.
- [7] Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – B. 55–180.
- [8] G'ulomov S. S. Raqamli iqtisodiyot va soliq ma'murchiligi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. – B. 101–165.
- [9] To'raev A. I. Soliq tizimi va hududiy rivojlanish. – Toshkent: Durdona, 2019. – B. 45–98.
- [10] Xo'jaev N. N. Soliq siyosati va fiskal barqarorlik. – Toshkent: Universitet, 2021. – B. 30–110.
- [11] O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Soliq tushumlari va iqtisodiy ko'rsatkichlar. – Toshkent, 2025. – B. 12–70.
- [12] O'zbekiston Respublikasi “Raqamli O'zbekiston – 2030” strategiyasi. – Toshkent, 2020. – B. 20–85.
- [13] Islomov Z. T. Soliq imtiyozlari va ularning iqtisodiy samaradorligi. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2023. – B. 67–140.

- [14] Mamatqulov A. A. Soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirish yo'llari. – Toshkent: Fan va innovatsiya, 2022. – B. 33–102.
- [15] Abduqodirov A. A. Fiskal siyosat va iqtisodiy barqarorlik. – Toshkent: Fan, 2020. – B. 88–150.